

Salome Lomouri

სალომე ლომოური

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Georgia, Tbilisi

საქართველო, თბილისი

The Poetics of Ioseb Grishashvili's "Unpublished Poems"

ოსებ გრიშაშვილის „დაუბეჭდავი ლექსების“ პოეტიკა

After the establishment of Bolshevik rule in Georgia in the 1920s, creative freedom gradually diminished as writers were compelled to serve the ideological machine. Those who rejected this methodology were declared “enemies of the people” and faced physical destruction. Despite outward obedience, some poets secretly composed anti-Bolshevik poems. Ioseb Grishashvili, an outstanding figure in the history of Georgian poetry during 1910s, was one such poet. The poetics of his “Unpublished Poems” (published only in 1992) draw attention, above all, to the profound pain the poet experienced due to the calamities befalling his country.

In this study, we examine the issues of meter, and poetic stylistics in Ioseb Grishashvili's “Unpublished Poems.” We also explore the relationship between the textual structure and semantics. Certain poems in the collection faced intense criticism during the period of socialist realism due to their anti-Bolshevik content.

Keywords: Ioseb Grishashvili, Anti-Bolshevik poetry, „Unpublished Poems“, Georgia Poetry

საკვანძო სიტყვები: ოსებ გრიშაშვილი, ანტიბოლშევიკური პოეზია, „დაუბეჭდავი ლექსები“, ქართული პოეზია

1920-იან წლებში, საქართველოში ბოლშევიკური მმართველობის დამყარების შემდეგ, თანდათან შეიზღუდა შემოქმედებითი თავისუფლება. ახალ ხელისუფლებას კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული სიტყვის ძალა და მწერლობის იარაღად ქცევა განიზრახა. ჯერ კიდევ რევოლუციამდე, მარქსისა და ენგელსის იდეებსა და თეორიებზე აგებული პროკლამაციები იატაკქვეშა სტამბებში იბეჭდებოდა და მუშათა შორის ვრცელდებოდა. მათ მოგვიანებით იმავე სულისკვეთების მატარებელი მხატვრული ტექსტების შექმნა და გავრცელება მოჰყვა.

ბოლშევიკების ხელისუფლების სათავეში მოსვლისთანავე იწყება „მწერლობის მოთვნიერების“ პროცესი. იგი თავიდან შედარებით მსუბუქად მიმდინარეობს, მაგრამ ნელ-ნელა მძლავრდება: პრესაში მკაცრად აკრიტიკებენ იმ მწერლებს, რომლებიც ახალი სისტემის ნაკლოვანებებზე მიუთითებენ, ან მის ქებაზე უარს ამბობენ. კრიტიკას გაფრთხილებები მოსდევს, გაფრთხილებებს – მწერალთა „ხალხის მტრებად“ გამოცხადება, დაბეზღებები, ზოგ შემთხვევაში, მათთვის ჯაშუშის იარაღის მიკერება, რაც, საბოლოოდ, დახვრეტით, ან გადასახლებით სრულდება. სისხლიან რეპრესიებს გადარჩენილი მწერლები, ნებით თუ იძულებით, იდეოლოგიური მანქანის სამსახურში დგებიან.

20-30-იან წლებში „ქართულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული მოდერნისტული ტენდენციები კონცეპტუალურ ანტაგონიზმში აღმოჩნდა საბჭოთა დიქტატურის იდეოლოგიურ პრინცი-

პებთან. სულიერი ღირებულებების დესტრუქციით აღნიშნული პოლიტიკური კურსი იმთავითვე დაუპირისპირდა შინაგანი, სულიერი ძიებით აღნიშნულ ლიტერატურულ პროცესს“ (ი. რატიანი და სხვ., 2016, გვ. 9). ცხადია, საჭირო გახდა ახალი შემოქმედებითი მეთოდის შემუშავება მოდერნისტული მეთოდის ჩასანაცვლებლად. 20-იანი წლების ბოლოს დაწყებული ეს პროცესი 1932-34 წლებში „სოციალისტური რეალიზმის“ ოფიციალურად გაფორმებით სრულდება. მწერლები იძულებულნი ხდებიან ამ ყალიბს მოერგონ და ახალი წესების მიხედვით წერონ; რეპრესირების თავიდან აცილების ერთადერთი გზა კონფორმიზმი ხდება.

სოციალისტურმა რეალიზმმა დაამკვიდრა მასკულტურისათვის დამახასიათებელი, დეკლარაციული, პათეტიკური პოეზიის ნიმუშები. მწერლებს არსებული სისტემის ქება-დიდება დაევა-ლათ. ამავდროულად, ლიტერატურამ სასამართლოს ფუნქციაც იკისრა.

მიუხედავად გარეგნული მორჩილებისა, ზოგი პოეტი ჩუმად ქმნიდა ანტიბოლშევიკურ ლექსებს, რომელთა უმეტესობა ფართო მკითხველისთვის მხოლოდ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ გახდა ცნობილი. ამ პოეტთა რიცხვს მიეკუთვნება იოსებ გრიშაშვილიც, რომელიც მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართული პოეზიის ისტორიაში ერთ-ერთი გამორჩეული ფიგურაა. მისი პოპულარობის თაობაზე ხშირად დავობდნენ. ზოგისთვის ი. გრიშაშვილი სიტყვის უზადლო ოსტატია, სხვები კი ყარაჩოხელების მეხოტბედ მიიჩნევდნენ და მისი ლექსების თემატიკას იწუნებდნენ. შემოქმედების დასაწყისიდანვე პოეტს კრიტიკოსთა თუ მკითხველთა ყურადღება არ მოჰკლებია, თუმცა მისი პოეზიის ღირებულებაზე სრულიად საპირისპირო მოსაზრებები გამოითქმებოდა.

1920-იანი წლების პრესაში იოსებ გრიშაშვილს ხშირად აკრიტიკებდნენ, რაც, ნაწილობრივ, მისი ანტიბოლშევიკური ლექსებითაც აიხსნებოდა. ჩვენს საანალიზოდ შერჩეულ კრებულში – „დაუბეჭდავი ლექსები“ – სწორედ ამგვარი პოეტური ტექსტებია შესული. მართალია, აქ წარმოდგენილი 48 ლექსიდან 1992 წლამდე მხოლოდ სამი დაიბეჭდა, ისიც ცენზურაგავლილი სახით, მაგრამ ცნობილია, რომ პოეტი პოეზიის სადამოებზე კითხულობდა ამ ლექსებს. სწორედ რუსთაველის თეატრში წაკითხული ერთ-ერთი ლექსი გახდა მისი დაპატიმრების მიზეზი 1922 წელს (ცხადაია, 2021, გვ.65). ზოია ცხადაია აღნიშნავს, რომ იოსებ გრიშაშვილმა „თვალსაჩინო როლი შეასრულა ქართული ლექსის ახალი მეტრული კონსტრუქციების შექმნაში. იგი ერთი პირველთაგანი იყო მათ შორის, რომელთაც უწინამძღვრეს ქართული ლექსის განახლების პროცესს გალაკტიონ ტაბიძესთან, ალექსანდრე აბაშელთან, სანდრო შანშიაშვილთან და შემდეგ – „ცისფერყანწელებთან“ ერთად. ასე, რომ განსაკუთრებულია მისი წვლილი საუკუნის დასაწყისის ქართული პოეზიის ტრადიციების რეფორმაციის საკითხში“ (ცხადაია, 2021, გვ. 40).

გრიგოლ რობაქიძე გრიშაშვილს „უახლოესი ქართული მწერლობის ყველაზე უცნაურ ფონომენს“ უწოდებდა. „შესახებ მისა ქართველი საზოგადოება ორ ბანაკად არის გაყოფილი: ერთს მოსწონს იგი და გუნდრუკს უკმევს მას, მეორე უარყოფით ხვდება და ხანდახან გინებითაც იხსენებს. ასეთი შეფასება მწერლის შესახებ თავისთავად უკანასკნელის ნიჭის მაჩვენებელია: გვერდს მხოლოდ უნიჭოს აუვლიან ხოლმე“ (რობაქიძე, 1913, გვ. 3).

მიუხედავად იმისა, რომ გრიშაშვილი, როგორც პოეტი, დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, ნელ-ნელა იმატა მის წინააღმდეგ მიმართულმა გაფრთხილებებმა ბოლშევიკურ პრესაში. გაზეთ „კომუნისტი“ 1921 წლის 5 მარტს იბეჭდება გაფრთხილება: „ჩვენ გვჯერა, რომ ხელოვნებისა და კულტურის ყველა მუშაკი ჩვენთან ითანამშრომლებს... ბოროტ მოწინააღმდეგეთ კი ვეტყვი: „ჩვენ უთქვენოდაც შევძლებთ საქმის გაკეთებას“ (ცხადაია, 2021, გვ. 61). ამ მოწინააღმდეგეთა შორის გრიშაშვილიც სახელდება.

ისევ 1921 წლის „კომუნისტი“, N84: „მოცილო ქართველ ქალთა საყვარელმა მგოსანმა იოსებ გრიშაშვილმა თავისი „დაცარიელებული“ ჯიბის შესავსებად გამართა „საღამო“... ჩვენ აგრეთვე მოგვხვდა ხელში, გვაქვს წაკითხული მისი „მშვენიერი“ ლექსი, ღვარძლით სავსე, საბჭოთა მთავრობის წინააღმდეგ დაწერილი“ (გრიგორაშვილი, 1992, გვ. 4). ხოლო „მნათობი“ (N7) 1928 წელს წერს: „ი. გრიშაშვილი, ასე ვთქვათ „ჩამორჩა ცხოვრებას“; მისი შემოქმედება გაიყინა, გაშრა – ტრაგი-

კულად გარდაიცვალა... ჩვენ არ ვიზიარებთ იმ აზრს, ვითომ ი.გრიშაშვილის „მობრუნება“ შეიძლება“ (გრიგორაშვილი, 1992, გვ. 5).

როლან ბარტი წერს (2015, გვ. 243):

„სტალინიზმის სამყაროში, სადაც განსაზღვრება, რომელიც ზღვარს ატარებს სიკეთესა და ბოროტებას შორის მთლიანად ეუფლება ენას, უკვე აღარ არსებობს ღირებულებებით გულგრილი სიტყვები და, საბოლოო ჯამში, წერის ფუნქცია დადის იქამდე, რომ ეკონომია გაკეთდეს სასამართლო პროცესზე, რადგანაც წერა/წერილობა ყოველგვარ დროით მანძილს ანადგურებს სასამართლო განაჩენის დასახელებისა და მისი გამოტანის აქტს შორის. ენის ჩაკეტილობა აბსოლუტური ხდება, რადგანაც აქ ნებისმიერი ღირებულება საბოლოო ჯამში მეორე ღირებულების ამხსნელად გვევლინება. აქ საქმე ნამდვილ ტავტოლოგიას ეხება, რომელიც სტალინური წერის მუდმივი ხერხია. სინამდვილეში მისი მიზანი ფაქტების მარქსისტული დასაბუთება ან ამა თუ იმ საქციელის რევოლუციის ინტერესებით გამართლება კი არ არის, არამედ რეალობის ასახვა უკვე შეფასებული სახით, განაჩენების უშუალო თავსმოხვევა“).

ახალი სისტემის მხარდამჭერი „კრიტიკოსები“ იოსებ გრიშაშვილს გაზეთის ფურცლებზე უწყობენ სასამართლოს და განაჩენიც იქვე გამოაქვთ.

მიუხედავად იმ დასკვნისა, რომ გრიშაშვილი, როგორც პოეტი, გარდაიცვალა, იგი 20-იან წლებში ჯიუტად აგრძელებდა მოღვაწეობას, მაგრამ ნელ-ნელა გამკაცრებული ზეწოლა და რეპრესიები აიძულებდა, მეტი სიფრთხილე გამოეჩინა. ი. გრიშაშვილი სიტყვის თავისუფლების წართმევას ძალიან განიცდიდა, რაც მის ლექსებშიც აისახა. ილიასა და აკაკის კრედო, რომ პოეტი ხალხს უნდა ემსახუროს, რომ კალამმა სიმართლე უნდა წეროს, ერთგვარად ისახება იოსებ გრიშაშვილის ლექსებშიც – მხოლოდ აქ ხაზი ესმება პოეტის გულწრფელობას, მის უფლებას – დაწეროს ის, რასაც გული უბრძანებს, ერთი სიტყვით, გამოხატვის, მხატვრული სიტყვის, თავისუფლების მნიშვნელობას.

„დაუბეჭდავი ლექსები“ (1992 წ.) ახალი სახით წარმოგვიდგენს იოსებ გრიშაშვილს – როგორც პოეტსა და პიროვნებას. პოეტი მძაფრად გადმოსცემს ეროვნული უბედურებით გამოწვეულ ტკივილს. თუმცა, გრიშაშვილის ამ ლექსების პოეტიკა, უპირველესად, პუბლიცისტური სიციხადითა და სიზუსტით გამოირჩევა.

მიუხედავად იმისა, რომ სამ ათეულ წელზე მეტია, რაც ეს ლექსები დაიბეჭდა, ვერსიფიკაციითა და პოეტური სტილისტიკის კუთხით ისინი ჯერ კიდევ შეუსწავლელია. გამოქვეყნდა „დაუბეჭდავი ლექსებისადმი“ მიძღვნილი რამდენიმე წერილი, მათ შორის, ზოია ცხადაიას გამოკვლევა, რომელიც უფრო მეტად საანალიზო ლექსების მთავარ სათქმელს, ანტიბოლშევიკურ პათოსს ითვალისწინებს.

როგორც აღვნიშნეთ, კრებულში 48 ლექსია შესული. პირველი მათგანი 1919 წლით თარიღდება, უკანასკნელი კი – 1932 წლის 19 ოქტომბრით. ამათგან ოცდაორი ლექსი იზოსილაბური, 10-მარცვლიანი, სიმეტრიული (5/5) საზომითაა დაწერილი, სიხშირით მეორე ადგილზე დგას 8-მარცვლიანი შაირი (4/4), რომელიც ცხრა ლექსში გვხვდება, 14-მარცვლედითაა (5/4/5) გამართული რვა ლექსი, 7-მარცვლადი სამჯერ გვაქვს მოცემული, ხოლო ერთი ლექსი 12-მარცვლიანია. ტექსტების უდიდესი ნაწილი იზოსილაბურია, ჰეტეროსილაბური მხოლოდ ხუთი ლექსი გვაქვს.

ი. გრიშაშვილის სატრფიალო ლირიკისგან განსხვავებით, ანტიბოლშევიკური ლექსები ტროპებით ნაკლებად დატვირთულია. პოეტი ამჯობინებს სათქმელი ნათლად და შეულამაზებლად გადმოგცვს. ემოციური ფონის შესაქმნელად იგი უფრო რიტორიკულ წამოძახილებსა და შეკითხვებს იყენებს. უნდა ითქვას, რომ ზოგ შემთხვევაში, ი. გრიშაშვილის ამგვარი პირდაპირობა, ლექსის პროკლამაციური ფორმა უფრო ეფექტურია, ვიდრე სათქმელის მეტაფორებით შენიღბვა იქნებოდა,

მაგრამ ზოგიერთი სტროფი სწორედ ლირიკული გმირის შინაგანი ტკივილის მხატვრული გადმოცემით იქცევა ყურადღებას.

„დაუბეჭდავი ლექსების“ ერთ-ერთი მთავარი თემა პატრიოტიზმია, გულისტკივილი სამშობლოს ბედის გამო, თუმცა ეს ლექსები გრიშაშვილს – როგორც პოეტსა და პიროვნებასაც გვაცნობს. კრებულში საკმაოდ ბევრი მედალიონია (მიძღვნილი ხასიათის ლექსი) შესული.

საინტერესოა, რომ პოეტი წინასწარ გრძნობს, რომ რევოლუცია კარზეა მომდგარი და საქართველოს განსაცდელი ემუქრება. 1920 წელს ლექსში „რა გიჭირთ“ იგი აცხადებს: „*გლებო! ამბობენ, რომ უკეთ სთესო, / მუშავ! რომ უკეთ დაარტყა გრდემზე; / დადგაო ხანა – საუკეთესო – / გამარჯვებული სისხლსა და ცრემლზე. / მაგრამ არ ვაქვხ ხანას სასტიკსა, / ვიტყვი ილიას ამ სიტყვებს მეცა: / „რაც კარგი სურდეს რუსისა შტიკსა / ღმერთმა იმ რუსსვე მისცეს ასკეცად“* (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 10).

1921 წლის 25 თებერვალს, საქართველოში ბოლშევიკთა მმართველობის დამყარების დღეს, პოეტი ლექსს უძღვნის „ახალ ხელისუფლებას“. აშკარაა, რომ იგი საქართველოს „გაწითლებას“ ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან აიგივებს და ხანმოკლე თავისუფლების შემდეგ ისევ რუსეთის ტყვეობაში აღმოჩენას მწარედ განიცდის: „*თქვენ ამბობდით: საქართველომ / რაც გინდ ბევრი გაიბრძოლოს / დიდ რუსეთის პროვინციად / გადიქცევა მაინც ბოლოს! / ჰა, აღსრულდა! თქვენ მოხვედით, / ჩვენც მიგიღეთ ცრემლით ცხელით, / მაგრამ ხალხი არ შეგინდობთ, / რომ სხვის ხიშტით შემოხვევით!*“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 11).

1921 წლის 25 თებერვალს დაწერილ ამ ლექსში გრიშაშვილი ბოლშევიკურ ხელისუფლებას უპირისპირდება და თამამად აცხადებს, რომ იგი „*არ მისდევს ახალ დროშას, / ახალ ქარზე დარხეულსა, / მე ვაფასებ დროშას ნაცვეთს, / დაგლეჯილს და დახეულს*“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 13). აღსანიშნავია, რომ იგი ამჯერად 10-მარცვლიანი საზომის ნაცვლად 8-მარცვლიან მაღალ შაირს (4/4) არჩევს, რომელიც ერთ-ერთი უძველესი ქართული საზომია და დაბალ შაირთან (5/3) შედარებით აჩქარებული ტემპი ახასიათებს. ამის გამო პოეტები მაღალ შაირს ხშირად მოქმედების დინამიზმის გადმოსაცემად იყენებენ.

გრიშაშვილი არა მხოლოდ თავის პოზიციას აფიქსირებს, არამედ ლექსში „ტფილისის ყალბ პოეტებს“ მკაცრად აკრიტიკებს მათ, ვინც სამშობლოს ღალატობს და შემოქმედებით თავისუფლებას ბოლშევიკთა სამსახურს ანაცვალავს: „*თქვენ, ო, მონებო წითელ ფერის და თეთრი დათვის, / ძველმა ქალაქმა თქვენი სული ვერ აატოკა, / უნიჭო ლექსში მოკუნტულხართ, ვით ტყეში ძღარბი, / მაგრამ არ ვნანობ: თქვენებრ ფლიდი, წუნკალი, ხარბი, / ჩემმა ტფილისმა ბევრი მოსპო, ბევრი გათოკა*“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 15).

პოეტი თავის კრიტიკოსებსაც ახსენებს – „*უნდათ შენს მგოსანს, ჰე, ტფილისო, გამომდონ სარმა, ამბობენ ჩემში თემა ველარ გაიმხატვარებს*“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 16). აქვე იკვეთება გრიშაშვილისათვის დამახასიათებელი კიდევ ერთი მხატვრული ხერხი: ეპითეტების ან სინონიმური სიტყვების დაჯგუფება, რასაც ხშირად ალიტერაციაც ერთვის. ამგვარი სემანტიკური და ევფონიური თანხვედრა ემოციურ მუხტს აძლიერებს.

ბესიკური საზომით 5/4/5-ით დაწერილი ეს ლექსი ექსპრესიული რიტორიკული მიმართვებითაც გამოირჩევა: „*ჩემო ქალაქო! როს გიყურებ, მცვივა ცრემლები. / აგრე პატარას, ბნელ ქუჩიანს, ვიწრო ხევიანს, / მწამხარ! მიყვარხარ! თუმც მუშლივით შემოგხვევია / მოლალატენი, მსტოვარები და გამცემლები* (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 15). გაიოზ იმედაშვილი აღნიშნავდა, რომ „*გრიშაშვილმა შეჰქმნა საკუთარი პოეტური ენის ფრაზეოლოგია. მის ლექსში ყოველთვის იგრძნობოდა ფორმების დამატებული ძიება, ალიტერაციული ხშიერებისკენ სწრაფვა, სიტყვებისთვის მანამდე უცნობი შინაარსის მინიჭება, რითაც იზრდებოდა მათი მხატვრული გამომსახველობა*“ (იმედაშვილი, 1989, გვ. 5). მოცემულ სტროფს ალიტერაცია ერთ მთლიანობად აქცევს და პოეტის სათქმელს მეტ სიმძაფრეს სძენს.

ლექსის დასასრულს გრიშაშვილი აცხადებს – „*მე უნდა მოვკვდე, მე ვერ ვუმღერ ჩაქუჩს და ლითონს. / მე მინდა მოვკვდე, რომ არ მერგოს ჯალათის თოფი. / ნამალადევათ არას დავწერ...*“

რადგან მე თვითონ/ მოწამლული ვარ საქართველოს ლექსების ცოფით“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 16). პოეტის სენტიმენტი შეიძლება ორგვარად გავიაზროთ – ერთი მხრივ, პოეზია „სულის საკვებია“ და თუკი პოეტი არასწორ იდეალებს უღალადებს, ის თავის მკითხველსაც მცდარ გზას უჩვენებს; მეორე მხრივ კი, ბოლშევიკები „ხალხის მტრებად“ შერაცხულ, დაპატიმრებულ მწერლებს წამებით აიძულებდნენ, დაებეზლებინათ თავიანთი თანამოკალმეები და მეგობრები. ამგვარად, დასახვრეტად განწირული „უცხოეთის ჯაშუშები“ სხვა, „არასასურველ“, მწერალთა წინააღმდეგ მიმართულ იარაღად იქცეოდნენ.

აქვე უნდა ვთქვათ, რომ იოსებ გრიშაშვილი მწარედ განიცდის იმ მამულიშვილთა ხვედრს, რომლებიც ბოლშევიკურ რეპრესიებს შეეწირნენ: „სად მიჰყავთ ამდენი ჭაბუკი ნარჩვი?! მადნარი აივსო ეკლით და ხრანცვითა.../ და ვინც კი დახვრიტეთ იგოდეთ ის ტყვია/ ქართველებს გულელებში სახსოვრად გვიწყვია“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 17).

„***იმდერეს დიდება!...“, პოეტის პატიმრობის პერიოდში, მეტეხის ციხეში, დაიწერა, 1922 წლის 9 სექტემბერს. ი. გრიშაშვილი თბილისს „საფლავის ლოდს“ ადარებს. ლექსში გამოსჭვივის პოეტის მოუთმენლობა, სულიერი ჯანყი არსებული რეალობისადმი და იმედი, რომ ეს სინამდვილე ოდესმე შეიცვლება: „ახ, უცხო ყინულმა ჩვენი მზე გაცვითა./ იყუჩე... იყუჩე... ასე არ დარჩები!“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 17). აღსანიშნავია, რომ „ეს 12-მარცვლიანი (3/3/3/3), ინგლისური სონეტის მსგავსად, ორტაყედით დასრულებული სონეტი, შეიძლება ითქვას, ერთადერთია ქართულ პოეზიაში“ (ბარბაქაძე, 2008, გვ. 91).

ისევ მეტეხის ციხეში დაწერილი „წავალ! წავალ!“ ასახავს გრიშაშვილის სურვილს, ბოლშევიკური მთავრობის წნეხს უცხოეთში წასვლით დააღწიოს თავი: „არ მეყოფა რაც ჩემს ლექსებს სტრიქონებში დავემალე?“ კითხულობს იგი და იქვე დასძენს: „მინდა სიტყვა შურდულივით/ ფრთა ლაღი და ფრთა აზატი./ თორემ სულის შინასკნელში/ მეპარება რაღაც ზადი“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 20). ეს ზადი თანდათან იზრდება და უფრო მძიმედ ასატანი ხდება, თუმცა პოეტი ბოლომდე არ კარგავს ბრძოლის სურვილს და იმედს, რომ რაღაც შეიცვლება ქვეყანაში, სადაც, მისივე სიტყვებით, ყველაფერს პირუკუღმა სთხრიან, ჰყრიან, სადაც მას ტირილს უკრძალავენ, და სიტყვებს უკორტნიან, სადაც მისი ნაწერი კალამს იქით ვეღარ მიდის (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 20).

სიმეტრიული 10-მარცვლით (5/5) დაწერილი „წერილები ბოთლში“ (1923 წ.) ყურადღებას იქცევს, როგორც სემანტიკით, ასევე მხატვრული სახეებით. ნიშანდობლივია თავად ლექსის სათაურიც: გასაჭირში მყოფი მეზღვაურები ბოთლს, მასში ჩაყრილი წერილებით, ზღვაში აგდებდნენ იმ იმედით, რომ სადმე გაირიყება, ვინმე იპოვით და უშველით. ცხადია, წერილის პოვნისა და დახმარების შანსი უმცირესია, მაგრამ განწირულთათვის ეს ბოთლები იმედის უკანასკნელ ნაპერწკლად რჩებოდა. იოსებ გრიშაშვილი აცნობიერებს, რომ ბოლშევიკთაგან თავის დახსნის შანსიც ასეთივე მცირეა, მაგრამ იგი, უპირველესად, მეზღვაური სულისკვეთებით გამოირჩევა, და როცა ყველა გზა ეჭრება, მზადაა, ამ უკანასკნელს მიმართოს. ზღვისთვის წერილის მინდობა უფრო ღმერთის, ან ზედისწერის იმედზე ყოფნას ჰგავდა და პოეტიც რწმენის გზას ირჩევს.

ლექსი რიტორიკული მიმართვით იწყება. გრიშაშვილი მშველელს ეძიებს და სთხოვს, საქართველოს განსაცდელი ყველას აუწყოს: „ძმაო, მოგვედო სენი წითელა,/ ყველას აუწყე, ყველას უთხარი./ აწმყომ სიცოცხლე გადაგვითელა/ გაუფურჩქნავი, დაუკუთხავი“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 23).

წითელი, რომელიც ერთდროულად ბოლშევიკთა დროშისა და სისხლისფერია, თავის თავში იტევს, ერთი მხრივ, რევოლუციონერთა ბრძოლის, სისხლისღვრის ჟინს, მეორე მხრივ კი, ახალ რეჟიმს შეწირულ უდანაშაულოთა დაღვრილი სისხლის ტრაგედიას. თუმცა იგი იოსებ გრიშაშვილის შემოქმედებაში ბოლშევიკთა სახე-სიმბოლოდ იქცევა. ლექსის პირველი ნაწილი მოწოდებით სრულდება – სამშობლოს ჩქარა უნდა ვუშველოთ, მაგრამ უკვე თავად პოეტიც დატყვევებულია („ყელში ამომდეს მეც აპურით“). მიუხედავად იმისა, რომ „ბევრი ხნიერი მუხა აკაფეს“, „ახალი ყლორტები“ კვლავ იზრდებიან და გრიშაშვილიც გადარჩენის იმედს არ კარგავს. თუმცა იძულებულია, კონფორმიზმის გზას დაადგეს („გავყიდე ხმალი მე პაპულაო... / ვით დავითისგან დევნილი საულ, / მეც ჩუმად ტყეში დავიარები“), მაგრამ შინაგანად ძველი იდეალების ერთგული

რჩება. ლექსი პოეტის ვედრებით სრულდება – „ძმაო, უთხარი მზის იასაულს,/ გაჰკერონ ჩვენი ნატყვიარები“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 23).

კრებულში შესული რამდენიმე ლექსი თბილისსაც ეძღვნება, მაგალითად, „ტფილისის მიწა“: „ტფილისის კენჭებს ფეხს რომ ვახვედრებ, ბედნიერი ვარ, თამამი მაშინ“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 25), მაგრამ უკვე თვით პოეტის საყვარელი ქალაქის ხილვაც აღარ კმარა ბედნიერებისთვის – „ამო-სასუნთქად აღარ მყოფნის ტფილისი ჩემი.../ სად არის ვაჟი გველეშაპის ლახვარჩამცემი?“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 33). მხსნელის მიება კიდევ ერთი მოტივია, რომელიც „დაუბეჭდავ ლექსებში“ იჩენს თავს, მაგრამ პოეტი ზოგჯერ შიშობს, რომ აღარავინ დარჩა ისეთი, ვინც ახალ რეჟიმს წინ აღუდგება.

ავ. ხინთიბიძე წერდა, რომ ძველი თბილისი არავის დაუხასიათებია მთელ ქართულ პოეზიაში იოსებ გრიშაშვილისებური სიყვარულითა და ცხოველმყოფელობით (ხინთიბიძე, 1956, გვ. 17), მაგრამ რამდენადაც ძვირფასია პოეტისთვის მშობლიური ქალაქი მთელი თავისი კოლორიტით, იმდენად მტკივნეულია ყურება – თუ როგორ იცვლის იგი იერსახეს: „ვიწრო ქუჩები და სახლები სულ ერთი ციდა,/ შუაბაზარი დაანგრიეს და განაახლეს./ ეხლა გამზირზე ჩუქურთმებით აზიდულ სახლებს/ მზე მტკვარის შიშით ვერ უგზავნის სალამს ზეციდან“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 39).

პოეტი საუბრობს იმ გაუცხოებასა და უნდობლობაზეც, რასაც ბოლშევიკები ხალხში ნერგავდნენ. დაბეზლებისა და ხალხის მტრად გამოცხადების შიშით, ხშირად ერთი ოჯახის წევრებიც კი ერთდებოდნენ ერთმანეთისთვის გულის გადაშლას. ხოლო რეჟიმის მოწინააღმდეგენი იძულებულნი ხდებოდნენ, სათქმელი გულში ჩაკვლათ და თავიანთი გულისტკივილი დაემაღათ. კ. გამსახურდიასადმი მიძღვნილ ლექსში („კონსტანტინე გამსახურდიას. გადასახლებულ მეგობარს“) იოსებ გრიშაშვილი მძაფრად გადმოგვცემს მარტოსულობისა და უსასოობის ტკივილს: „გულში მეტები ამოვიშენეთ,/ იარას ისევ ვბანთ იარებით, / თითქოს მიწიდან ველოდეთ შველას – / თავჩაქინდრული დავიარებით“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 46).

ამავე მოტივს ვხვდებით პოეტურ ტექსტში – „ლექსები: კრწანისის ალაყაფიდან“ – სიმბოლურია აქ კრწანისის ხსენება, სადაც საქართველომ მოძმეთა ღალატის გამო სასტიკი მარცხი იწვნია: „უსიხარულოდ გავაფართოვე/ ჩემი კაეშნის სიგრძე და განი/ ადამიანი ვერსად ვიპოვე/ ადამიანი, ადამიანი.“ – ჩივის პოეტი და იქვე დასძენს: „მე კი არვინ მყავს! დავდივარ მარტო/ შევცქერი ტფილისს ცრემლებით ნამულს/ და არვინ იცის, თუ როგორ ვნატრობ./ თავისუფლებას, ლექსსა და მამულს.“ ეს ლექსი 1929 წლით თარიღდება. 1928 წელს აგორებული რეპრესიების ახალ, მძლავრ, ტალღას კიდევ ერთხელ გადარჩენილი პოეტი შიშობს, რომ ადრე თუ გვიან თავადაც რეპრესირებულთა ხვედრს გაიზიარებს: „ო, თუ ეს ჩუმი წელიწადები/ კვლავ წელიწადებს გაახანგრძლივებს/ ალბათ, ვით თოვლი მთაზე ნადები/ მეც შევადნები ამ წითელ სხივებს?“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 50).

„აბანოს ცრემლებში“ (1930 წ.) ი. გრიშაშვილი წარსულსა და აწმყოს ადარებს. ლირიკული გმირი თავად ვეძაა, გოგირდის წყარო, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში საქართველოს ისტორიის მომსწრე და გამზიარებელი გამხდარა. ლექსის მეორე ნაწილის პირველივე სტროფში ყურადღებას იქცევს შედარება: „ძველი ტფილისი – დაიწყო ვეძამ, –/ თანდათანობით მიარჯლებს ტკივილს,/ ძველი ტფილისი ჰგავს ნაცემ მეძავს/ ტკივილებისგან მწარედ რომ ჰკვივის“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 61).

ტფილისი და ტკივილი ორ-ორჯერ მეორდება და მკითხველის აღქმაში თითქოს ერთ სემანტიკურ მთლიანობად იქცევა – ტკივილი ტფილისის სინონიმი ხდება. ქალაქის ნაცემ მეძავთან შედარება კარგად წარმოჩენს მის უიმედო, მძიმე მდგომარეობას. თავად ვეძაც აღიარებს, რომ ბრძოლის ძალა აღარ შერჩენია. მაგრამ დანებება გრიშაშვილისთვის უცხოა და სასოწარკვეთას მალე ისევ ბრძოლის ჟინი ანაცვლებს: „საქართველოში ქართველები დადიან გერად./ ბევრჯელ ყოფილა საქართველო უცხო წნეხის ქვეშ, / მაგრამ არასდროს არ შეხრილა ქართველის ბუნება. / უნდა გაირღვას ეს

ჯებირი... მალე სულ მალე / უნდა ველოდოთ დიად ტალღას, მოვარდნილ ტალღას“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 65).

ბრძოლა ჯებირის გასარღვევად იოლი არ იქნება. ბოლშევიკები დაუნდობლად უსწორდებოდნენ ყველას, ვისაც მტრად მიიჩნევდნენ. „ვინ უნდა შეხვდეს მომავალ ზეიმს?/ ყველა მებრძოლი სამარეშია“ – წერს პოეტი. არც რეპრესიებს გადარჩენილებს ხვდათ უკეთესი ხვედრი – საკუთარი იდეალებზე უარის თქმა და სისტემასთან შეგუება სულიერი სიკვდილის ტოლფასია: „ო, ნეტავი თქვენ, ვინც აღარა ხართ/ და ჩვენი ყოფის არ ხართ მნახველი/ ვინც დაიხვრიტეთ წყებად მხარ-დამხარ,/ გარეწარების ბინძური ხელით./ ჩვენ კი რანი ვართ, ვინც დავრჩით აქა,/ ჩვენ სულიერად დახვრეტილები?“ (გრიშაშვილი, 1992, 76).

იოსებ გრიშაშვილი აღნიშნავს, რომ იგი ბუნებით პირდაპირია და შეფარვით საუბარი არ სჩვევია (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 73). მართლაც, მისი ანტიბოლშევიკური ლექსები გულწრფელია. პოეტი არ ცდილობს სათქმელის შერბილებას, პირიქით, თითქმის ყოველი სტრიქონი ტკივილითაა გაჟღენთილი. გამონაკლისი არც „საბჭოთა აღმშენებლობა“. ამჯერად გრიშაშვილი ხელისუფლებას მიმართავს: „ახ, გეყოფათ ტრაბახი/ კმარა! ენას აღვირი!/ ყოველ ქუჩის ფენაში/ დღეს სისხლია დაღვრილი/ ყველგან სადაც აშენებთ/ ყველგან სადაც არხია/ ყოველ სახლის კედლებში/ ზურაბები მარხია“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 83).

პოეტს გადარჩენის ერთადერთ გზად ბრძოლა ესახება და ამისკენ ჩვეული პირდაპირობით მოგვიწოდებს: „ვამბობ: შორს ლექსი და მებრალემა/ უნდა მტრის სისხლით ვიბანდე თელებს“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 73); „და საქართველოს შევწიროთ ზორვად: სისხლი და ლექსი, სისხლი და ლექსი“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 75). მაგრამ მოწოდება მოწოდებად რჩება, მის ოცნებას მალევე ახდენა არ უწყრია.

„დაუბეჭდავ ლექსებში“ შესული უკანასკნელი ლექსი – „საბჭოთა აღმშენებლობა“ 1932 წლით თარიღდება. როგორც ზოია ცხადაია აღნიშნავს, გრიშაშვილმა „ათი წელი შეინარჩუნა თავისი პოზიცია, კალამი გვერდზე არ გადაუდვია, როგორც ზოგიერთს ეგონა. პოეტის ყოველ სიტყვას კილიკი და ქირდვა ხვდებოდა წინ, ამბობდნენ, რომ მისი მხატვრული შემოქმედება გალარიბდა, რომ მთლიანად ჩამოშორდა პოეზიას. ის კი წერდა, როგორც ეწერებოდა, როგორც სტკიოდა ქვეყნის ბედი, თავზე წითელდროშაფრიალებული თბილისის მომავალი“ (ცხადაია, 2021, გვ. 62). თუმცა ათწლიანი წინააღმდეგობის შემდეგ, იოსებ გრიშაშვილსაც დანებება მოუწია. იმ შემოქმედისთვის, რომელიც აცხადებს: „ან რა ფასი აქვს პოეტს, ძვირფასო, თუ ლექსებს გულში არ ამოვიღებ“ (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 58), ცხადაია, შემოქმედებითი თავისუფლების დაკარგვა და სათქმელის გულში ჩაკვლა განსაკუთრებით მტკივნეული იქნებოდა. „მე ისევ ის ვარ! ლექსი კი – ტყვეა!“ – წერს იგი 1927 წელს (გრიშაშვილი, 1992, გვ. 45).

აკაკი ბაქრაძე მიუთითებს, რომ მოგვიანებით საბჭოთა კრიტიკოსები ცდილობდნენ იოსებ გრიშაშვილი წარმოედგინათ, როგორც მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების მომღერალი. მისი ასე ცალმხრივად დახატვა აადვილებდა ლიტერატურისმცოდნეთა ამოცანას.

„თუ ვაჩვენებთ, როგორი მსოფლმხედველობრივი წინააღმდეგობა გადალახა პოეტმა, მაშინ ისიც უნდა აიხსნას – როგორ გახდა იოსებ გრიშაშვილი ეროვნული თავისუფლების ქადაგიდან საბჭოთა ხელისუფლების მეხოტბე. ეს არ მომხდარა ნებაყოფლობით, მსოფლმხედველობის ბუნებრივი განვითარებით. იგი მოხდა შიშით, ძალდატანებით, მათრახით. თუ ყველაფერი აშკარად ითქმის, მაშინ საზოგადოება მკაფიოდ დაინახავს, როგორი ჯოჯოხეთური წამების დარჯაკში გაიარა ყოველმა ქართველმა მწერალმა, რათა ცოცხალი გადარჩენილიყო“ (ბაქრაძე, 2019, გვ. 29).

პოეტის პატრიოტულ სულისკვეთებას სწორედ „დაუბეჭდავი ლექსები“ ასახავს, რომელთაც წერდა და უჯრაში ინახავდა. ამ კრებულში თავმოყრილ ლექსებში იოსებ გრიშაშვილის პოეზიისათვის ესოდენ დამახასიათებელი ხატოვანი სტილი ნაკლებად შეიმჩნევა. ეს ლექსები არც ვერ-

სიფიკაციული მრავალფეროვნებით გამოირჩევა, მაგრამ მძლავრ ემოციურ მუხტს ატარებს. როგორც აღვნიშნეთ, განსაკუთრებით ხშირად გვხვდება: რიტორიკული შემახილები, მიმართვები და კითხვები, გამეორებები და ალიტერაცია. თუმცადა, ალაგ-ალაგ ყურადღებას იქცევს მეტაფორები, შედარებები და ეპითეტები. რითმების მხრივ სჭარბობს ჯვარედინი (abab) და ინტერვალური (xaxa) რითმები. პირდაპირი, ზოგჯერ პუბლიცისტური, პროკლამაციური მეტყველების სტილი კარგად ეხამება პოეტის სათქმელს.

იოსებ გრიშაშვილმა მოახერხა, „დაუბეჭდავ ლექსებში“ ნათლად აესახა საქართველოს ეროვნული თავისუფლების დაკარგვით გამოწვეული ტკივილი, ის შინაგანი ბრძოლა, უსასოობა და სასოწარკვეთა, რომელთა განცდაც 20-30-იან წლებში არაერთ ქართველს მოუწია. თუმცადა პოეტი ჯიუტად არ კარგავდა გადარჩენის, „წითელი სენისგან“ თავის დაღწევს იმედს.

გამოყებული ლიტერატურა:

- ბარბაქაძე, თ. (2008). იოსებ გრიშაშვილის სონეტები. სონეტი საქართველოში. თბილისი: „უნივერსალი“.
- ბარტი, რ. (2015). წერის ნულოვანი ხარისხი. ლიტერატურის თეორიის ქრესტომათია. ტ. III. თბილისი: „GGLAPress“.
- ბაქრაძე, აკ. (2019). მწერლობის მოთვინიერება. თბილისი: „გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი“.
- გრიგორაშვილი, ნ. (1992). დაუბეჭდავი ლექსები. თბილისი: „ნობათი“.
- გრიშაშვილი, ი. (1992). დაუბეჭდავი ლექსები. თბილისი: „ნობათი“.
- იმედაშვილი, გ. (1989). ჩემი აღმართი. თბილისი: „მერანი“.
- რატანი, ი. ელბაქიძე, მ. (2016). ქართული მწერლობის გოლგოთა. ბოლშევიზმი და ქართული ლიტერატურა გასაბჭოებიდან მეორე მსოფლიო ომამდე (1921-1941 წწ). თბილისი: „მწიგნობარი“.
- რობაქიძე, გ. (1913). იოსებ გრიშაშვილი. „სახალხო გაზეთი“, 10.
- ცხადაია, ზ. (2021). იოსებ გრიშაშვილი. XX საუკუნის ქართული ლიტერატურა, ნაწილი III. თბილისი: „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.
- ხინთიბიძე, აკ. (1956). ი. გრიშაშვილი. თბილისი: „საქართველოს სსრ პოლიტიკური და მეცნიერული ცოდნის გამავრცელებელი საზოგადოება“.

References:

- Barbakadze, T. (2008). Ioseb Grishashvilis sonet'ebi. Sonet'i sakartveloshi. [Sonnet in Georgia]. Tbilisi: „universal“.
- Bart'i, R. (2015). Ts'eris nulovani khariskhi. Lit'erat'uris teoriis krest'omatia, t'. III. [Chrestomathy of the theory of literature. T. III]. Tbilisi: „GGLAPress“.
- Bakradze, Ak'. (2019). Mts'erlobis motviniereba. [The Taming of the Literature]. Tbilisi: „Giorgi Leonidzis sakhelobis kartuli lit'erat'uris sakhelmts'ipo muzeumi“.
- Grigorashvili, N. (1992). Daubech'davi leksebi. [Unpublished poems]. Tbilisi: „nobati“.
- Grishashvili, I. (1992). Daubech'davi leksebi. [Unpublished poems]. Tbilisi: „nobati“.
- Imedashvili, G. (1989). Chemi aghmarti. [My ascension]. Tbilisi: „merani“.
- Rat'iani, I., Elbakidze, M. (2016). Kartuli mts'erlobis golgota. Bolshevizmi da kartuli lit'erat'ura gasabch'oebidan meore msoplio omamde (1921-1941 ts'ts'). [Golgotha of Georgian writing. Bolshevism and Georgian literature From Sovietization to the Second World War (1921-1941)]. Tbilisi: „mts'ignobari“.
- Robakidze, g. (1913). Ioseb Grishashvili. [Ioseb Grishashvili]. „Sakhalkho gazeti“, 10.
- Tskhadaia, z. (2021). Ioseb Grishashvili. XX sauk'unis kartuli lit'erat'ura, nats'ili III. [Ioseb Grishashvili. XX century literature, part III]. Tbilisi: „Tbilisis universit'et'is gamomtsemloba“.
- Khintibidze, Ak'. (1956). I. Grishashvili. [I. Grishashvili]. Tbilisi: „sakartvelos ssr p'olit'ik'uri da metsnieruli tsodnis gamavrtselebeli sazogadoeba“.